דיתיב בארבא אי נמי דקאזיל מאוונא לאוונא רב פפא כל פרסה ופרסה אכיל חדא ריפתא קסבר משום מעיינא אמר רב יהודה אמר רב [א]כל המרעיב עצמו בשני רעבון ניצל ממיתה משונה שנאמר [1]ברעב פדך ממות מרעב מיבעי ליה אלא הכי קאמר בשכר שמרעיב עצמו בשני רעבון ניצול ממיתה משונה אמר ריש לקיש [ב]אסור לאדם לשמש מטתו בשני רעבון שנאמר [2]וליוסף ילד שני בנים בטרם תבוא שנת הרעב תנא [א]חסוכי בנים משמשין מטותיהן בשני רעבון תנו רבנן [ג]בזמן שישראל שרויין בצער ופירש אחד מהן באין שני מלאכי השרת שמלוין לו לאדם ומניחין לו ידיהן על ראשו ואומרים פלוני זה שפירש מן הצבור אל יראה בנחמת צבור תניא אידך בזמן שהצבור שרוי בצער אל יאמר אדם אלך לביתי ואוכל ואשתה ושלום עליך נפשי ואם עושה כן עליו הכתוב אומר [3]והנה ששון ושמחה הרוג בקר ושחוט צאן אכול בשר ושתות יין אכול ושתו כי מחר נמות מה כתיב בתריה ונגלה באזני ה' צבאות אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון עד כאן מדת בינונים אבל במדת רשעים מה כתיב [4]אתיו אקחה יין ונסבאה שכר והיה כזה יום מחר מה כתיב בתריה [5]הצדיק אבד ואין איש שם על לב כי מפני הרעה נאסף הצדיק [ב]אלא יצער אדם עם הצבור שכן מצינו במשה רבינו שציער עצמו עם הצבור שנאמר [6]וידי משה כבדים ויקחו אבן וישימו תחתיו וישב עליה וכי לא היה לו למשה כר אחת או כסת אחת לישב עליה אלא כך אמר משה הואיל וישראל שרויין בצער אף אני אהיה עמהם בצער וכל המצער עצמו עם הצבור זוכה ורואה בנחמת צבור [ג]ושמא יאמר אדם מי מעיד בי אבני ביתו של אדם וקורות ביתו של אדם מעידים בו שנאמר [7]כי אבן מקיר תזעק וכפים מעץ יעננה דבי רבי שילא אמרי שני מלאכי השרת המלוין לו לאדם הן מעידין עליו שנאמר [8]כי מלאכיו יצוה לך רבי חידקא אומר [ד]נשמתו של אדם היא מעידה עליו שנאמר [9]משוכבת חיקך שמור פתחי פיך ויש אומרים אבריו של אדם מעידים בו שנאמר [10]אתם עדי נאם ה' [11]אל אמונה ואין עול אל אמונה כשם שנפרעין מן הרשעים לעולם הבא אפילו על עבירה קלה שעושין כך נפרעין מן הצדיקים בעולם הזה על עבירה קלה שעושין ואין עול כשם שמשלמין שכר לצדיקים לעולם הבא אפילו על מצוה קלה שעושין כך משלמין שכר לרשעים בעולם הזה אפילו על מצוה קלה שעושין צדיק וישר הוא [ה](אמרו בשעת) פטירתו של אדם לבית עולמו כל מעשיו [ו](נפטרין) לפניו ואומרים לו כך וכך עשית במקום פלוני ביום פלוני והוא אומר [ז](הין) ואומרים לו חתום וחותם שנאמר [12]ביד כל אדם יחתום ולא עוד אלא שמצדיק עליו את הדין ואומר להם יפה דנתוני לקיים מה שנאמר [13]למען תצדק בדברך אמר שמואל כל היושב בתענית נקרא חוטא (א) סבר כי האי תנא דתניא [ח]ר' אלעזר הקפר ברבי אומר מה תלמוד לומר [14]וכפר עליו מאשר חטא על הנפש וכי באיזה נפש חטא זה אלא שציער עצמו מן היין והלא דברים קל וחומר ומה זה שלא ציער עצמו אלא מן היין נקרא חוטא המצער עצמו מכל דבר ודבר על אחת כמה וכמה ר' אלעזר אומר נקרא קדוש שנאמר [15]קדוש יהיה גדל פרע שער ראשו ומה זה שלא ציער עצמו אלא מדבר אחד נקרא קדוש המצער עצמו מכל דבר על אחת כמה וכמה ולשמואל הא איקרי קדוש ההוא אגידול פרע קאי ולר' אלעזר הא נקרא חוטא ההוא דסאיב נפשיה ומי אמר רבי אלעזר הכי והאמר ר' אלעזר לעולם ימוד אדם עצמו כאילו

דיתיב בארבא. שהולך בספינה. משום מזוני איכא משום מעיינא ליכא: **מאוונא לאוונא.** מקום מלון התגרים מכפר לכפר דמשתכחי מזוני וליכא למיחש למזוני ולמעיינא איכא למיחש: **כל פרסה ופרסה אכל ריפתא.** קסבר רב פפא הא דאמור רבנן לא ליכול טפי משום מעיינא ואיהו לא מיסתפי ממעיינא דבעל (ט)בטן הוה. ענין אחר כריסו רחבה כדאיתא בבבא מציעא (דף פד.) דקא חשיב אבריה דרב פפא וכאיש גבורתו ולפיכך יכול לאכול הרבה ואינו מזיק לו: **מיתה משונה.** מת בחרב וברעב וכל מיתה שאינה בידי מלאך המות כדרך כל אדם על מטתו: **בשכר שמצער עצמו.** כשישראל בצער: **אסור לשמש מטתו בשני רעבון.** לצריך אדם לנהוג צער בעצמו: **חסוכי בנים.** חסירי בנים (ב) דגרסינן במנחות (דף כט.) לגבי מנורה ומי חסיכי כולי האי. שלא קיימו פריה ורביה: **שני מלאכי שרת (ג) מלוין לו לאדם.** אחד מימינו ואחד משמאלו דכתי' (תהלים צא) כי מלאכיו יצוה לך: **הנה ששון ושמחה הרוג בקר ושחוט צאן אכול בשר ושתות יין כי מחר נמות ונגלה באזני ה' צבאות אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון:** **זו מדת בינונים.** שיראין מן המיתה כדכתיב בהו כי מחר נמות: **אתיו אקחה יין ונסבאה שכר והיה כזה יום מחר.** גדול יותר מאד: **הצדיק אבד ואין איש שם על לב.** מפני מה הוא מת. מפני הרעה נאסף הצדיק מפני שלא יצטער הוא ברעה ואחר שהיא גזרה מלפניו כי מפני הרעה נאסף הצדיק. ל"א מפני רעות של אלו הוא נאסף שאין הקב"ה רוצה שיבקש עליהם רחמים: **כפים.** חצי לבינה (ז) ורגילין לתתה בין שתי נדבכי העצים: הכי גרסינן **אבריו של אדם הן מעידין בו שנאמר ואתם עדי לשון רבים נאם ה':** **מאי דכתיב אל אמונה ואין עול כשם שמשלם כו' כך משלם לרשעים בעולם הזה.** כדי לטורדן מן העולם הבא ודכתיב (דברים ז) ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו: **ואין עול.** שאין עושה (ד) דין בלא דין אמת וצדק: **צדיק וישר.** מצדיק הדין על הצדיקים לפרוע מהם ועושה טובה ויושרות עם הרשעים לפרוע כל זכותם בעולם הזה כדי לטורדן: **ביד כל אדם יחתום.** כותב מעשה כל אדם ומחתים (ה) יד על כל מעשיו: **למען תצדק בדברך.** שהוא מצדיק עליו בדבריך שאתה מרצה לו (ו): (ל)**לשמואל קדוש יהיה אגדל פרע קאי.** ששערו אסור בהנאה אבל הוא עצמו לא נקרא קדוש. ולר' אלעזר חוטא דכתיב כתרגומו מאשר חטא על הנפש פשט המקרא על שנטמא במת: **וכי באיזה נפש חטא זה.** מי הרג שנקרא חוטא שאין מצוה לצער עצמו כדאמרינן לצדיקי (מ)מי אכלי האי עלמא (והאיך) מי סני להו במס' הוריות (פ"ג דף י:): **נקרא קדוש.** רישיה דקרא קא דריש בשביל שמתוך כך מתמרקין עונותיו שמתענה:

אסור לאדם לשמש מטתו בשני רעבון. ואם תאמר הרי יוכבד (י)נולדה בין החומות ואותו העת עת רעב היה וע"כ שימשו מטותיהן בשני רעבון ויש לומר דלכ"ע לא הוי אסור אלא למי שרוצה לנהוג עצמו בחסידות ויוסף לא שימש אבל שאר בני אדם שימשו: **אמר** שמואל כל היושב בתענית נקרא חוטא. וקשיא דאמרינן בפ' החובל (ב"ק דף צא: ושם) החובל בעצמו רשאי אבל אחרים שחבלו בו חייבים ומפרש התם הא דקאמר החובל בעצמו רשאי אמר שמואל כיושב בתענית אלמא משמע דשמואל קאמר דיושב בתענית לא נקרא חוטא ויש לומר דודאי הוי חוטא כדאמרינן הכא מקל וחומר מנזיר ומה נזיר שלא ציער עצמו אלא מיין וכו' אבל מכל מקום המצוה שהוא עושה התענית גדול יותר מן העבירה ממה שהוא מצער נפשו דמצוה לנדור כדאמרינן (סוטה דף ב.) הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין ומכל מקום יש קצת חטא מידי דהוה (ס)אמתענה תענית חלום בשבת דקורעין גזר דינו ונפרעין ממנו תענית של שבת ומאי תקנתיה ליתב תעניתא לתעניתיה(ע):

עין משפט נר מצוה

לה א ב מיי' פ"ג מהל' תעניות הלכה ח טוש"ע א"ח [סימן רמ סעיף יב] וסי' תקעד סעיף ד:
לו ג טוש"ע שם סי' תקעד סעיף ה:

◆

תורה אור השלם

1. ברעב פדך ממות ובמלחמה מידי חרב: איוב ה כ
2. וליוסף ילד שני בנים בטרם תבוא שנת הרעב אשר ילדה לו אסנת בת פוטי פרע כהן און: בראשית מא נ
3. והנה ששון ושמחה הרג בקר ושחט צאן אכל בשר ושתות יין אכול ושתו כי מחר נמות: ונגלה באזני יי' צבאות אם יכפר העון הזה לכם עד תמתון אמר אדני אלהים צבאות: ישעיהו כב יג-יד
4. אתיו אקחה יין ונסבאה שכר והיה כזה יום מחר גדול יתר מאד: ישעיהו נו יב
5. הצדיק אבד ואין איש שם על לב ואנשי חסד נאספים באין מבין כי מפני הרעה נאסף הצדיק: ישעיהו נז א
6. וידי משה כבדים ויקחו אבן וישימו תחתיו וישב עליה ואהרן וחור תמכו בידיו מזה אחד ומזה אחד ויהי ידיו אמונה עד בא השמש: שמות יז יב
7. כי אבן מקיר תזעק וכפיס מעץ יעננה: חבקוק ב יא
8. כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך: תהלים צא יא
9. אל תאמינו ברע אל תבטחו באלוף משכבת חיקך שמר פתחי פיך: מיכה ז ה
10. אתם עדי נאם יי' ועבדי אשר בחרתי למען תדעו ותאמינו לי ותבינו כי אני הוא לפני לא נוצר אל ואחרי לא יהיה: ישעיהו מג י
11. הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא: דברים לב ד
12. ביד כל אדם יחתום לדעת כל אנשי מעשהו: איוב לז ז
13. לך לבדך חטאתי והרע בעיניך עשיתי למען תצדק בדברך תזכה בשפטך: תהלים נא ו
14. ועשה הכהן אחד לחטאת ואחד לעלה וכפר עליו מאשר חטא על הנפש וקדש את ראשו ביום ההוא: במדבר ו יא
15. כל ימי נדר נזרו תער לא יעבר על ראשו עד מלאת הימים אשר יזיר ליי' קדש יהיה גדל פרע שער ראשו: במדבר ו ה

◆

רבינו חננאל

והמרעיב עצמו בשני רעבון ניצל ממיתה משונה שנאמר ברעב פדך ממות. אסור לאדם לשמש מטתו בשני רעבון.

מסורת הש"ס

א) [לשון חיסור כמו לא חשכת. ערכין], ב) [ואף צדיק גמור צריך לצער עצמו עם הצבור שכן מצינו במשה רבינו שציער עצמו וכו' כך אי' בשאלתות פ' האזינו סימן קסב], ג) חגיגה טז. [וע"ש כמה שינויים], ד) כ"ז שם, ה) [נ"ל מלמד שבשעת. כך אי' בשאלתות], ו) [נ"ל נפרטין וכ"ה בשאלתו'], ז) [נ"ל הן], ח) [שבועות ח. סוטה טו. כריתות כו.], ט) ב"ק צא: נזיר יט. כב. נדרים י., ט) גי' רש"א בשר, י) עי' בהגהות מהרי"פ בערוך שם, כ) [ב"ב ג.], ל) [ד"ה לשמואל אחרי ד"ה נקרא], מ) [נ"ל אין], נ) [כלאי' סוטה יב.], ס) [ברכות לא: ולקמן יב:], ע) [וע"ע תוס' ב"ק לא: ד"ה אלא ותוס' נזיר ג: ד"ה ואמאי].

◆

הגהות הב"ח

(א) גמ' כל היושב בתענית נקרא חוטא (סבר כי האי תנא) תא"מ ונ"ב פ"א שנאמר וכפר עליו מאשר חטא על הנפש וכי באיזה נפש חטא זה אלא שציער נפשו מן היין דתניא וכו' ולשמואל הא איקרי קדוש. נ"ב פירוש מדפליג אדשמואל אלמא דלשמואל לא נקרא קדוש אבל לר' אלעזר הקפר לא קשיא דלמא מודה דנקרא קדוש אלא דנקרא נ"כ חוטא אבל לשמואל קשיא דמשמע לדידיה לא נקרא קדוש ואפ"ה דמודה שמואל דעושה מצוה בנזירתו מ"מ לא נקרא קדוש ונתר הכי פריך אר' אלעזר הא נקרא חוטא דמדפליג אשמואל אלמא דס"ל דלא נקרא חוטא: **(ב)** רש"י ד"ה חסוכי בנים חסירי בנים כמו דגרסינן במנחות: **(ג)** ד"ה שני וכו' שמלוין: **(ד)** ד"ה ואין עול שאין עושה דבר בלא דין: **(ה)** ד"ה ביד כל כו' ומחתים יד כל אדם על כל: **(ו)** ד"ה למען כו' שאתה מרצה לו מה"ד וכי באיזה נפש חטא זה מי הרג שנקרא חוטא הס"ד ואח"כ מה"ד אלא שציער עצמו וכו' שאין מצוה לצער עצמו כדאמרינן אטו לצדיקי אי אכלי תרי עלמא וכו' עד עונותיו שמתענה מה"ד לשמואל קדוש יהיה וכו' לא נקרא קדוש הס"ד ואח"כ מה"ד ולר' אלעזר וכו' שנטמא במת הס"ד:

◆

מוסף רש"י

וכפיס. חתיכת עץ כמו כפיסין בכלא כתרה (ב. חגיגה טז.). **אתם עדי.** הוא מעיד בעצמו בכל עונות שלוקיה כפניו (שם). **וכפר עליו.** בנזיר כתיב, מאשר חטא על הנפש. משמע שחטא בנפש אדם (ב"ק צא.). **המצער עצמו מכל דבר ודבר.** המסגף עצמו בתענית (שם).

◆

רבינו גרשום

דיתיב בארבא. ליכא משום מעיינא, ואיתא משום מזוני. **דאזיל מאונא לאונא.** דשכיחי מזוני, משום מזוני ליכא, משום מעיינא איכא. **רב פפא.** הוי אכיל טפי. **חסוכי בנים.** ולא כולי עלמא. **זו מדה בינונית.** שהרי מזכירין יום המיתה, כדכתיב כי מחר נמות. **ההוא דמדכי בנפשיה.** כלומר, שנזיר שמצער עצמו מן הטומאה קרוי קדוש, ולא ליושב בתענית. **ההוא.** אשר חטא על הנפש, דמסאב נפשיה על המת.

תנא חשוכי בנים משמשין מטותיהן בשני רעבון. חייב אדם לצער עצמו עם הצבור, שבזמן שפורש עצמו מן הצבור שני מלאכי השמ' המלוין לו מניחין ידיו על ראשו ואומרים פלוני שפירש מן הצבור אל יראה בנחמת ישראל. אלא מיבעי ליה לצעורי עם הצבור, שכן מצינו במשה רבינו שציער עצמו עם הצבור, שנאמר וידי משה כבדים וגו', וכי לא היה לו כר או כסת לישב בה, אלא רצה להיצטער בצער ציבור. ושמא יאמר מי מעיד בי, אבני ביתו שנאמר כי אבן מקיר תזעק, ומלאכים השומרים אותו שנאמר כי מלאכיו יצוה לך וגו'. כתיב אל אמונה ואין עול. כשם שנפרעין לעולם הבא מן הרשעים אפילו בעבירה קלה, כך נפרעין מן הצדיקים בעולם הזה, וכשם שמשלמין שכר טוב בעולם הבא לצדיקים, כך משלמין שכר טוב לרשעים אפילו על מצוה קלה בעולם הזה. בשעת פטירתו של אדם כל מעשיו נפרטין לפניו, אומרים לו עשית במקום פלוני ביום פלוני והוא אומר הן, אומרים לו חתום וחותם שנאמר ביד כל אדם יחתום. ולא עוד אלא שמצדיק עליו את הדין ואומר יפה דנתוני, שנא' למען תצדק בדברך וגו'. אמר שמואל היושב בתענית נקרא חוטא. סבר לה כר' אלעזר דאמר הנזיר בשביל שציער עצמו מן היין קראו הכתוב חוטא, שנאמר וכפר עליו מאשר חטא על הנפש, המצער עצמו מכל מאכל ומשתה לא כל שכן. ומפני מה כתיב בו קדוש יהיה, משום דמדכי נפשיה [א] מטומאה. ור' אלעזר פליג עליה ואמר המצטער עצמו לשם שמים, כגון הנזיר וכיוצא בו, [נקרא] קדוש, כדכתיב קדוש יהיה. אם כן מה ת"ל מאשר חטא על הנפש, בנזיר שנטמא הכתוב מדבר, ומפני שנטמא נקרא חוטא.

[א] נראה מזה דרבינו היה לו גי' אחרת בכאן ההוא דמדכי נפשיה וכ"ה בגי' רבינו גרשום לקמן.